

AFORIZMA

*İki
Gaye*

*Sevgili Aforizma Okurları,
İlk sayımızda başlayan yolculuğumuz,
sizlerin ilgisi ve desteğiyle büyümeye
devam ediyor. Şimdi ise ikinci
sayımızla yeniden karşınızdayız. Bu
kez, hem daha derin hem de daha cesur
fikirlerle dolu bir içerik hazırlamaya
çalıştık. Sosyal bilimlerin
rehberliğinde, sorgulayan ve düşünen
bir dergi olma hedefimizden şaşmadan
ilerliyoruz. İyi okumalar dileriz.*

*Saygılarımızla,
Aforizma Ekibi*

Künye

Melek SALDIZ

Tuba ARSLAN

BİREYLESME YOLUNDA KOLEKTİF BİR YOLCULUK

CARL GUSTAV JUNG HAKKINDA

Carl Gustav Jung, 1875 yılında İsviçre'nin Kesswil kentinde din adamı bir babanın ve parapsikolojiyle ilgili bir annenin oğlu olarak dünyaya gelmiştir ve analitik psikolojinin kurucusu olarak bilinen bir psikiyatristtir. Bir din adamının oğlu olarak doğması, Jung'un derin bir teoloji bilgisi ile büyümesini sağlamış ve Jung'un görüşlerini şekillendirmiştir. İçine kapanık bir çocukluk geçiren Jung, okul hayatının büyük kısmını Basel'de geçirmiş; 25 yaşındayken Zürih'te psikiyatri uzmanlığı eğitimine başlamış ve 30 yaşında Zürih Üniversitesinde öğretim görevlisi olmuştur.

Jung, 1907 yılında Sigmund Freud ile tanışarak psikanalizle ilgilenmeye başlamıştır ve 36 yaşındayken Uluslararası Psikanaliz Derneğinin ilk başkanı olmuştur. Bundan bir sene sonra Freud'un teorilerini eleştirdiği bir kitap - Wandlungen und Symbole der Libido, Türkçe adıyla Libidonun Dönüşümleri- yazmış ve Freud ile arasındaki fikir ayrılıklarından dolayı Uluslararası Psikanaliz Derneğinden ve Zürih Üniversitesindeki görevinden istifa ederek grupla bağlarını koparmıştır.

Jung, Freud ile ilişkisini kestikten sonra bir nevi inziva dönemine girmiştir. Dış dünyada her ne kadar aktif olmadığı bir dönem olsa da içsel olarak derinleştiği bir dönem yaşamıştır. Bu dönem Jung'un hezeyanlar yaşadığı, halisünasyonlar gördüğü ve nevrozikleştiği bir dönemdir. Jung'un bu dönemde yazdığı metinler "Kırmızı Kitap" isimli eserde toplanmıştır. 46 yaşındayken "Psikolojide Tipler" kitabını yayımlamış, 60 yaşındayken İsviçre'de psikoloji profesörlüğü yapmaya başlamıştır. Son eseri olan "İnsan ve İnsanın Sembolleri" kitabı da dahil olmak üzere onlarca kitap yazmış olan Jung 86 yaşında vefat etmiştir.

CARL GUSTAV JUNG VE SIGMUND FREUD HAKKINDA

Sigmund Freud ve Carl Gustav Jung'un tanışması 1906 yılına dayanıyor, ikili ilk tanıştıklarında on üç saat aralıksız konuşuyorlar. Bu dostluk hatta dostluktan da öte baba-oğul ilişkisi öyle bir hâl alıyor ki Freud, Jung'u psikanalizin varisi olarak görmeye başlıyor. Bu dönemlerde Antik Yunan tragedyalarını okuyan Freud'un düşünceleri kuşkucu bir yapıya evrilmeye başlıyor. Tragedyalarda her prensin kralı (yani her oğulun babasını) öldürdüğünü okuyan Freud, Jung'un da kendisinin sonu olacağını düşünmeye başlıyor ve Jung'a bir mektup yazarak bu dostluğu sonlandırıyor. Jung bu dostluğun bitişiyle günlüğüne bir not düşünüyor: Gerisi sessizlik.

Elbette ikilinin ayrılığının tek sebebi Freud'un şüpheli düşünceleri değil. Jung, psikanalize Freud ile tanıştıktan sonra ilgi duymaya başladıysa da bir süre sonra Freud ile çok temel konularda fikir ayrılığına düşüyor. Bu ayrılıkların en temelinde bilinç, rüyalar, cinsellik, din gibi konular var.

Freud'a göre bilinçaltı temelde saldırgan dürtülerimizin merkeziydi ve nevrozlara yol açan tüm bastırılmış arzular burada depolanıyordu. İnsan zihni üç bölümde ifade ediliyordu: id, ego, süperegö. İd, dürtülerimizi, ahlaki olmayan hazlarımızı gerçekleştirme amaçlarken süperegö toplumsal olarak kabul edilen davranışlarla id'in dürtülerini yönetmeye çalışıyordu. Bu ikisinin arasında kalan egoysa gerçeklikle başa çıkmamızı sağlıyordu ve bilinçli algılarımızı içeriyordu. Jung'a göreyse bilinçdışı kişisel ve kolektif olmak üzere ikiye ayrılıyordu. Kişisel bilinçdışı; kişisel yaşamda edinilen, unutilan, bastırılan, bilinçli algı eşiğinin altında algılanan, düşünölen, hissedilen her şeyken kolektif bilinçdışı; tarihsel gelenekten veya göçten bağımsız, her zaman her yerde yeniden ortaya çıkabilen mitolojik çağrışımlar, güdüler ve imgelerdi.

Freud'a göre rüyalarımız utanç dolayısıyla bastırılmış arzuların sembolik bir biçimde görölmesiydi. Uyanıkken ego ve süperegönün etkisiyle tam olarak ele alınamayan arzular, rüyalarda deneyimleniyordu. Jung da rüyaların bilinçaltına kapı açtığına inanıyordu ancak temelde çok büyük bir farklılık yatırıyordu. Jung'a göre rüyalar hem kişisel hem de kolektif imgeleri bize gösteriyordu. Bu kolektif imgeler, arketip adı verilen şeyler aracılığıyla rüyalarımızda kendine yer buluyordu.

Freud dine karşı dogmatik bir bakış açısı benimsemiş ve dinin insanların kaçışı olduğunu savunmuştu. Oysaki Jung, birçok farklı dinde bulunan ortak arketip ve sembollerin kolektif bilinçdışını oluşturmadaki rolünü savunuyordu.

Freud ve Jung'un en temel ayrılıkları, insan davranışlarına sebep olan motivasyonun ne olduğu konusuydu. Freud'a göre insan davranışının ve psikopatolojinin temelinde bastırılmış cinsellik yatarken Jung, Freud'un cinselliği abarttığını savunuyor ve cinselliğin bastırılmadığı toplumlarda dahi bütün sorunların çözülmüş olacağını düşünmüyordu. Jung'a göre insan davranışının motivasyonu psişe adı verilen bir yaşam gücüydü. Jung'un Freud'un görüşlerini eleştirmek amacıyla 1912'de yazdığı "Libidonun Dönüşümleri" kitabı sonrasında ikilinin bağı sonlandı.

ANALİTİK PSİKOLOJİ HAKKINDA

Analitik psikoloji, insanın genel yapısını doğal bir olgu olarak ele alır. Deneyisel psikolojiden farklı olarak insanın işlevlerini araştırmak için deneylere ihtiyaç duymaz. Jung, analitik psikoloji ile ilgili görüşlerini şu cümlelerle ifade etmiştir: "Analitik psikoloji ve daha önceki psikolojiler arasındaki fark, analitik psikolojinin en zor ve karmaşık süreçlerin bile

üstesinden gelmekten çekinmiyor olmasıdır. Diğer bir farklılık ise yöntem metodumuzda yatar. Özenle hazırlanmış bir laboratuvar ekipmanımız yoktur, bizim laboratuvarımız dünyadır. Testlerimiz insan yaşamının fiili, günlük oluşları ile ilgilidir; deneklerimiz ise hastalarımız, akrabalarımız, arkadaşlarımız ve sonuncu ama son derece önemli olan kendimizdir. Kader, deneyi uygulayanın rolünü oynar.

Herhangi bir iğne ucu, yapay şok, sürpriz ışık ve laboratuvar deneyi için gereken araç gereç yoktur; bizim materyallerimizi gerçek hayatın umutları ve korkuları, acıları ve neşeleri, hataları ve başarıları sağlar.

Albert Camus Sisifos Üzerine

Albert Camus; 20. yüzyılda savaşların, kitle ölümlerinin, ideolojik çatışmaların fazla olduğu, ayrıca Tanrı inancının zayıfladığı ve sorgulandığı çalkantılı dönemde eserlerini ortaya koymuş ve kendi felsefesini şekillendirmiştir. Kendisiyle çağdaş olan Jean-Paul Sartre, Karl Jaspers, Simon de Beauvoir gibi varoluşçuluğun farklı tonlarını işleyen düşünürlerden etkilenmekle beraber, kendisini “varoluşçu” olarak adlandırmayı reddetmiştir lakin eserleri çoğunlukla bu akımdan fazlasıyla etkilenmiştir. Camus’nün temel sorusu “Hayatın anlamı nedir, hayat yaşamaya değer mi veya yaşamın anlamının olup olmadığı problemi nedir?” gibi felsefenin Antik Yunan’dan beri cevap bulmaya çalıştığı sorulardan bazılarıdır. Camus kendi düşüncesini, bulunduğu çevre ve durumda temellendirir ve bu düşünce “İnsan, yaşamında anlam arar fakat evren, bu çağrıya sessiz kalır.” fikrini doğurur. İşte bu sessizlik, insanın yaşam ve anlamı arasındaki gerilim; Camus’nün kavramlaştırmasıyla absürdü -diğer bir deyişle saçmayı oluşturur. Sisifos Söyleni eserinde ise bu düşüncelerin hakim olduğu görülür. Kitap boyunca Albert Camus; absürdün ne olduğunu, onunla karşılaşan insanın ne yapması gerektiğini, hangi hatalardan kaçınması gerektiğini ve sonunda nasıl bir yaşam tarzını benimseyebileceğini tartışır.

Kitabın ilk bölümlerinde intihar meselesini konu edinir ve “Gerçekten önemli olan tek felsefi sorun intihardır.” diyerek felsefenin geleneksel sorularına resmen meydan okur. Çünkü binlerce yıllık felsefi gelenek “Varlık nedir?” (ontoloji), “Bilgi nedir?” (epistemoloji) gibi sorular etrafında şekillenirken Camus ise bu cümle ile bu soruların önüne şu soruyu koyar: Yaşamaya devam etmeli miyiz, yoksa yaşamı sonlandırmalı mıyız? Bunun nedeni şudur: Eğer insanın varoluşu boşuna ise o zaman tüm diğer sorular anlamsızlaşır o yüzden Camus’ye göre önce yaşamın yaşamaya değer olup olmadığını sorgulamalıyız.

Camus intihar konusunda “fiziksel intihar” ve “felsefi intihar” olarak çok önemli bir ayrım yapar. “Fiziksel intihar”ı insanın kendi yaşamına son vermesi olarak görürken, “felsefi intihar”ı ise yaşamın anlamsızlığını kabul edip, bir şekilde ondan “kaçış” yolları bulmak olarak görür. Bu kaçış yolları arasında olan dine veya bir tanrıya sığınmak, ideolojilere sarılmak, bilimin mutlak anlam sağlayabileceğini düşünmek gibi şeyler bir tür felsefi intihardır.

Camus, hem fiziksel hem de felsefi intiharı reddeder. Fiziksel intihar, saçmayı (absürt) yok saymaktır çünkü yaşama son vermekle sorun çözülmüş olmaz. Felsefi intihar ise saçmayı kabul ettikten sonra ondan kaçmaktır. Bu iki tavır da Camus’ye göre dürüstçe değildir. Bunun yerine önerdiği tutum şudur: Absürdün farkında olarak yaşamaya devam etmek. Bu, romantik bir anlam bulma çabası değil; hayatın cevapsızlığına rağmen “Evet.” deme cesaretidir.

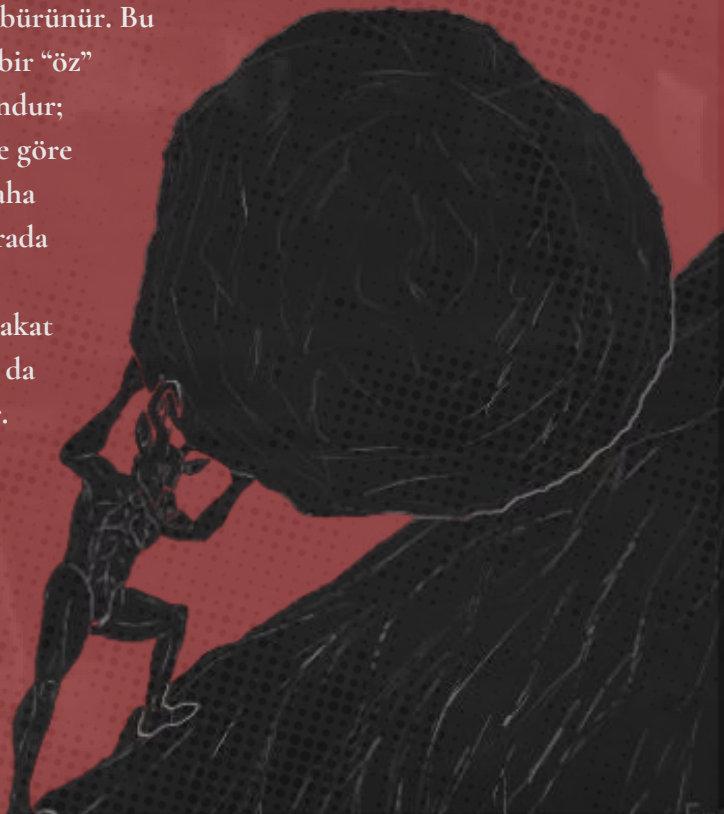
Absürt, Camus’ye göre insanın özünde ya da dünyanın özünde değildir. Absürt, insanın anlam arayışı ile dünyanın sessizliği arasındaki çatışmadan doğar. Bu nedenle saçma, ilişkiseldir. İnsan anlam aramasa saçma (absürt) olmayacaktır, evren yanıt verse yine absürt olmayacaktır. Fakat insanın ısrarlı soruları ve evrenin sessizliği birleştiğinde saçma ortaya çıkar. Bu tanım, Camus’nün düşüncesini hem klasik varoluşçulardan hem de nihilizmden ayırır. Nihilistler yaşamın hiçbir anlamı olmadığını söylerken Camus bu yargıya varmaz. O, yalnızca anlam talebimizin karşılanmadığını belirtir. Anlamın yokluğu, mutlak bir yokluk değil; insanın beklentisi ile dünyanın yapısı arasındaki uyumsuzluktur. Dolayısıyla Camus için absürt, bir tür “çatışma durumudur”. Bu çatışmadan kaçış yoktur; insan ne yaparsa yapsın, anlamın kesinliğine ulaşamayacaktır. Ama bu çaresizlik, yaşamı terk etmeyi gerektirmez. Aksine, Camus’nün deyişiyle, “Hayatı tüm anlamsızlığıyla birlikte yaşamak gerekir.” düşüncesini gerektirir.

İnsanın Anlam Arayışı

Camus'ye göre insanlığın uzun felsefi geleneği, aslında absürdü fark etmiş ama çoğunlukla ondan "kaçmaya" çalışmıştır. Camus; burada Kierkegaard, Chestov, Jaspers, Husserl, Heidegger gibi filozofları tartışır. Hepsinin ortak noktası, absürtle yüzleşmeleri ama sonunda ondan kaçmalarıdır. Absürt, insan aklının sınırlarıyla ilgilidir. İnsanın anlam arayışı, doğası gereği sınırsızdır ama akıl, evrenin sessizliği karşısında tıkanır. İşte bu tıkanma noktasında filozoflar farklı düşünce ve fikirlere sapar. Kimisi tanrıya, kimisi aşkın değerlere, kimisi bilimsel açıklamalara başvurur. Camus'ye göre bunların hepsi "felsefi intihar"dır. Kitapta sıklıkla eleştirilen Kierkegaard, Sartre ve Heidegger sırasıyla şu yönlerden eleştirilmiştir: Kierkegaard absürdün farkına varmıştır ancak çözümü Tanrı'ya sığınmakta bulur. Sartre, özgürlüğü merkeze alır ve insanın kendi anlamını yaratabileceğini söyler. Camus ise bu yaratma fikrinde hâlâ bir "kaçma" girişimi görür. Ona göre absürt aşılmamalı, yaşanmalıdır. Heidegger, ölümü temel kategori olarak görür fakat Camus, ölümün farkındalığını da kaçma girişimi olarak değerlendirir. Bununla birlikte Camus'nün absürt anlayışı, özgürlük kavramını Sartre'la buluşturur. Çünkü eğer yaşamın nesnel bir anlamı yoksa insan kendi yaşamını şekillendirmekte tamamen özgürdür. Ancak Camus, bu özgürlüğün de bir kaçışa dönüşmemesi gerektiğini vurgular. Özgürlük, yalnızca varoluşun kendisini yaşamaktır.

Saçma ile Yaşamak

Camus için saçma, sadece soyut bir düşünce olarak kalmaz; onun yaşamda karşılığını arar, bu arayış sonucunda saçma yani absürtle hayatta yüzleşilmesi ve aşılmadan birlikte yaşanması gerektiğini düşünür. Bu düşünce etrafında üç yol gelişmiştir: Birincisi Camus'nün baştan reddettiği intihar konusu, ikincisi çoğunlukla eleştirdiği felsefecilerin metafiziksel olgular ile saçmadan kaçışı yani inanç atlayışı, üçüncü ve son olarak kendisinin de benimsediği saçma ile yaşam. Yani umut olmaksızın ama aynı zamanda intihar etmeksizin yaşamalı, hayatının anlam arayışında saçma ile yüzleşmelisin. Kitapta bu konu hakkında gösterilen birkaç tip vardır, bunlardan biri Don Juan tipidir. Don Juan, aşkı tek bir mutlak aşkı aramaz; onun için aşk, sonsuz tekrar eden bir deneyimdir. Bir kişiye bağlanıp "son anlamı" bulmaya çalışmaz. Her ilişkide farklı bir yoğunluk, farklı bir güzellik arar. Bu nedenle Don Juan, absürt bilincin bir yansımasıdır: Hayatın nihai anlam taşımadığını bilir, ama "anlam yerine yoğunluğu" tercih eder. Bir başka tip ise "oyuncu"dur. Camus için oyuncu, sahnede birçok hayatı yaşar: Bir ömrü tek bir kimlikte geçirmek yerine, oyun boyunca farklı karakterlere bürünür. Bu çoğulluk, absürt yaşamın bir metaforudur çünkü insan tek bir "öz" taşımak zorunda değildir. Oyuncunun hayatı kısa ama yoğundur; her rol, farklı bir varoluş deneyimi sunar. Geleneksel görüşe göre önemli olan uzun hayatken absürtte göre yoğun bir hayat daha önemlidir. Üçüncü figür, fetihçi ya da savaşçıdır. Camus burada "eylemin" saçma insandaki rolünü tartışır: Fetihçi, dünyayı değiştirmeye kalkmaz; onun anlamını çözmeye uğraşmaz. Fakat hayatı, riskleri ve mücadeleyi benimser. Onun için başarı ya da sonsuz bir kazanım yoktur, yalnızca sürekli mücadele vardır. Son tip sanatçıdır. Sanatçı, anlam bulmak için değil; yaratmak için üretir. Bir eserin amacı kalıcı bir hakikat değildir, sanat yalnızca deneyimi yoğunlaştırır. Burada anlatılan tipler, hep bir sonsuzluğun içerisindeki döngüyü anlatır: Bir şeye inanarak veya sığınarak yaşanan yaşamdansa yaşam ile yüzleşerek daha yoğun bir hayat tercih edilir.

Sisifos'un Kayası: Bitmeyen Döngü

Camus'nün kitabına adını veren Sisifos, Yunan mitolojisinde tanrılara karşı kurnazlığıyla bilinen bir kraldır. Onun hikâyesi: Ölümü kandırır, defalarca yeraltı dünyasından kaçır. Tanrıların emirlerine karşı gelir. Bunun cezası olarak ölümsüzlüğe mahkûm edilir. Bir kayayı dağın zirvesine kadar yuvarlayacak, her defasında kaya zirveye vardığında tekrar aşağı düşecektir. Bu ceza sonsuz tekrar, anlamsız çaba ve kaçınılmaz başarısızlık içerir. Tam da Camus'nün absürt tanımına uyan bir durumdur. İnsanın anlam arayışı ile dünyanın anlamsızlığı arasındaki çatışmanın sessizliği insanı aynı Yunan mitolojisindeki Sisifos tanrısına dönüştürür. Anlam aramaya çalıştıkça bir döngüye kapılmaya mahkûm bırakılmıştır. Camus'nün en kritik yorumu şudur: Sisifos'un trajedisi aynı zamanda özgürlüğüdür. Çünkü o, yazgısının farkındadır. Çabasının boşa olduğunu bilmesine rağmen sürdürür. Bu bilinç, onu trajik olmaktan çıkarır ve özgür kılar. Camus'nün ünlü cümlesi burada çıkar: "Sisifos'u mutlu hayal etmeliyiz."

SANAT

OYUN İÇİN MİDİR YOKSA TAKLİT İÇİN MİDİR?

Sanat, Platon ve Aristoteles için taklitten ibaretken Friedrich Schiller ve Johan Huizinga için sanatçıların özgür bir oyun gibi çıkar gözetmeden yaptıkları bir eylemdir. Doğadaki seslerin müzik aletleri ile kopyalanmaya çalışılması, görülen bir manzarayı olduğu gibi bir tuvale aktarma ve bir insanın anatomisini inceleyerek heykelini yapmak... Bunların hepsi ilham alınarak, gözlemleyerek veya sanatçının eklemeleri ile yapılan sanatın bir parçasıdır. Ancak soyut tuvaler, şairlerin kendi duygularını tasasızca bir kâğıda dökmesi; sanatçıların istediğinde sanatı sadece oyun olarak görmelerini de gösterir bizlere.

Realizm ile yapılan tabloların yanı sıra zihnini ve hislerini taklit etme ya da çıkar gözetmeden aktaran ressamalar vardır. Romantizm sanatçıları aktarmak istedikleri hislere göre tabloda bir figürü değiştirebilir ya da öne çıkarabilir. Gericault'un Medusa'nın Salı ile örnek verebilirim. Bu tablo, Meduse adlı bir savaş gemisinin batmasını anlatan bir tablodur ve ressam trajik olayı olduğu gibi aktarmak yerine olayı tekrar kurgulayıp dramatik bir sahneye dönüştürmüştür. Figürler sahnedeki oyuncular gibi belli bir düzen içinde yerleştirilmiştir: En altta ölümler, ortada çaresizler, en üstte umut işareti yapanlar vardır. Bu aslında oyunsal bir kurgudur. Bunun dışında ressamalar, doğa ve ışıkları da tekrar kurgular ve ortaya kendi hayal gücü ve yaratıcılığı ile yeni bir eser koyar.

Müzikte ise operalar insanların konuşmalarını, aşklarını, öfkelerini ve hislerini taklit eder. Ancak halk oyunu müzikleri ise oyunun ta kendisidir. Kurallı ama özgürce oynanan oyunlar ve eşlik eden müzikler oyundur. Atılan adımlar, adımlara uygun ritimler ve insanların bir tema ya da duyguyu anlatarak yaptığı bir eylemdir. Zeybekte yiğitlik, halayda birlik ve horonda denizin dalgaları... Bu, sanatın gerçekliği bir oyun içinde yeniden kurma yönünü gösterir.

Edebiyatta ise mekan, olay ve yaşamlar gözlemlenerek gerçekçi betimlemelerle taklit yapılır. Ama bilim kurgu, destan ve masallarda yeni bir dünya oluşturulur. Bu tür edebi eserler kurgudur ve kurgu da yazarın kendi zihninde oluşturduğu bir oyundur. Bu yüzden sanatın taklit veya oyun olması tamamen sanatçıya bağlıdır. Sanat bazen oyun bazen taklittir.

İNSANLAR VE HAYVANLAR ARASINDAKİ FARKLILIKLAR

İnsan, yüzyıllardır kendisini ve diğer varlıkları tanımlama çabasındadır. Bu merak ettikleri varlıklar kimi zaman doğa, kimi zaman Tanrı, kimi zaman ise hayvan olmuştur. Belki de en eski ve en köklü ayrımlarımızdan biri, insan ile hayvan arasındaki ayrımdır. Fakat şu soruyla başlamak gerekir: Gerçekten bu kadar keskin bir fark var mı, yoksa insanlar kendi üstünlüğünü kanıtlamak için bu ayrımı mı icat etti?

Antik Felsefeden Günümüze: İnsanı Ayıran Özellikler

Aristoteles'e göre insan, "akıl sahibi hayvan"dır (zoon logon echon). Bu tanımda insan, hayvandan ayrılır çünkü dil ve akıl, yalnızca insana özgüdür. Hayvanlar bizler gibi konuşamaz ya da bizler kadar derin düşünemezler. Descartes ise hayvanları ruhsuz (otomata) olarak görür. Ona göre hayvanlar bilinçsizdir, sadece içgüdüyle hareket ederler. Bu yaklaşım, uzun yıllar boyunca insanların hayvanlara üstünlüğünü pekiştirmiştir. Ancak modern düşünürler bu ayrımı sorgulamaya başlamıştır. Nietzsche; hayvanların yaşamla kurduğu saf, naif ilişkiye dikkat çeker ve insanın kendi bilinç yüküyle varoluş sancısı yaşadığını ve geleceğini düşünerek mutlu olamadığını, hayvanın ise şimdiki zamanın tadını çıkarabildiğini söyler. 20. yüzyılda Peter Singer gibi düşünürler ise acı çekebilme yetisinin en temel ortak unsur olduğunu vurgulamıştır.

Elbette insanın bazı farklılıkları vardır. Dil, kültür, teknoloji üretme ve soyut düşünme kapasitesi insanı diğer canlılardan ayırır. İnsan; geçmişini hatırlayıp geleceğini planlayabilen, ahlâki değerler inşa edebilen bir varlıktır. Fakat öte yandan hayvanların da duygular, toplumsal yaşam ve sezgiler konusunda oldukça gelişmiş olduklarını görürüz. Bir köpeğin sahibine sadakati, bir filin yavrusu veya eşi ölünce yas tutması, bir yunusun oyun oynarken sergilediği neşe, bir kuşun kendi yumurtasını elinden geldiğince koruması... bütün bunlar bize şunu hatırlatır: Hayvanlar yalnızca biyolojik organizmalar değildir, onlar da duygusal dünyalara sahiptir.

Eğer insanlar gerçekten farklıysa bu farklılık üstünlük değil, sorumluluk doğurur. Yani hayvanları küçümsemek ve kendimizi onlardan üstün görmek yerine onların yaşam haklarını korumak bizim görevimiz olmalıdır. İnsan, akli ve bilinciyle yalnızca kendisini değil; öteki varlıkları da kapsayan bir adalet anlayışı geliştirmek zorundadır. Belki de insanı gerçekten "insan" yapan, işte bu sorumluluğu üstlenebilmesidir.

İnsan ve hayvan arasındaki sınır çizgisi düşündüğümüz kadar net değildir. Dilimiz, aklımız, teknolojimiz bizi farklı kılar fakat acı, sevgi ve yaşam arzusu bizi aynı düzlemde buluşturur. Felsefe bize şunu öğretir: Ayrım yapmanın asıl amacı üstünlük taslamak değil, farklılıkların farkında olarak birlikte var olmayı öğrenmektir.

MEVLANA CELALEDDİN RUMİ

Mevlana Celaleddin Rumî, 1207 yılında Horasan'ın Belh şehrinde doğmuştur. Babası Bahaeddin Veled, dönemin tanınmış bir âlim ve mutasavvıfıdır. Mevlana, küçük yaşta babasının eğitimini ve öğretilerini alarak büyümüştür. Ailesiyle birlikte Anadolu'ya göç etmiş ve önce Kayseri'ye ardından Konya'ya yerleşmiştir. Bu göç, onun hayatının dönüm noktalarından biridir çünkü hem kültürel bir değişime hem de yaşamın belirsizliklerini erken yaşta deneyimlemesine neden olmuştur.

Mevlana, genç yaşta derin bir eğitim almış ve babasının vefatından sonra onun yerini alarak dinî ve tasavvufi bilgileri topluma aktarmaya başlamıştır. Konya'da geçirdiği yıllar, onun hem öğretmen hem de düşünür olarak olgunlaşmasına tanıklık etmiştir. Bu dönemde Mevlana, toplumsal ve bireysel sorunlarla ilgilenmiş; insanın kendi iç dünyasını keşfetmesinin önemine sıkça değinmiştir. Ona göre insan, kendi ruhunu tanıyarak varoluşunu anlamlandırabilir ve bu yolla hem kendi hem de toplumun iyiliğine katkıda bulunabilir.

Mevlana'nın hayatında önemli bir dönüm noktası, Şems-i Tebrizi ile tanışmasıdır. Bu tanışma, onun düşünce dünyasında ve manevi yolculuğunda derin bir değişime yol açmıştır. Şems'in etkisiyle Mevlana, aşkın ve insanın içsel derinliğinin önemini daha da kavramış ve öğretilerinde bunu kısa cümlelerle ifade etmiştir. Hayatı boyunca verdiği vaazların yanında yazdığı eserler ve insanlara gösterdiği rehberlik, onun sadece bir mutasavvıf değil; aynı zamanda toplumun vicdanı ve düşünsel bir öncüsü olduğunu göstermektedir.

Konya'da geçirdiği son yıllarında Mevlana; Mesnevîyi kaleme almış ve insanın kendi kimliğini, evrendeki yerini ve Tanrı ile olan ilişkisini anlaması üzerine düşüncelerini eserlerinde toplamıştır. Hayatı boyunca karşılaştığı göçler, kayıplar ve insanlarla olan ilişkiler; onun düşüncelerine dolaylı olarak yansımış ve öğretisinde insanın içsel yolculuğu ile evrensel bütünlüğü vurgulayan kısa felsefi ipuçları ortaya koymuştur. Mevlana, 1273 yılında Konya'da vefat etmiş ancak bıraktığı eserler ve öğretiler, insanın kendini keşfetme yolculuğu açısından bugün hâlâ rehber olmaya devam etmektedir.

TASAVVUF FELSEFESİ

Tasavvuf, insanın zihnini ve gönlünü arındırıp Hak yolunda kendini adaması, dünyevi eğlenceden uzaklaşıp gerçek huzuru bulma yoluna girmesine verilen bir isimdir. Tarihimizde ve kültürümüzde asırlardır varlığını sürdüren bir felsefedir. Kısaca İslam mistisizmi veya felsefesi de denir. Tasavvuf kişinin dünya düşkünlüğünün önüne geçer ve kişinin iç huzurunu bulmasına yardım eder. Belli mertebelerden geçen kişi bu tasavvuf yolculuğunun sonunda hakikati bulur ve kâmil insan olur. Tasavvuf aşk felsefesidir, bu sebeple gönül büyük önem taşımaktadır. Leyla ile Mecnun mesnevisindeki Mecnun gibi insan dünyaya âşık olur, onun peşindeyken asıl aşkı görür ve böylece Leyla'sı ona Hakk'ın yanında hiçbir şey gelir. Bundan hareketle yolun sonunda gerçek aşk da görülür, hakikat de. Çünkü ikisi de birdir. Tasavvufta, tüm varlıklar birlikten gelmektedir ve yine ona dönecektir. Çünkü Yaratandan başka varlık yoktur, tüm varlıklar onun birer yansımasıdır, ondan gelinmiştir ve bu yüzden ona dönülecektir. Bu vahdet-i vücud olarak adlandırılır. Denizden ayrılan yağmur taneleri gibidir tüm varlıklar. Doğar yani yağmur yağar, tüm taneler bir bir düşer, düştükçe kalkarlar ve koca bir denizi tekrar oluştururlar. İkilik yoktur, birlik vardır. İkilik ortadan kalkınca birlik yüzünü gösterir. Güneş daha güzel parlar, çiçekler sana seslenir, her yüz gülümser. Her şeyde tanrı vardır. Hallâc-ı Mansûr'un kâmil insan mertebesine ulaşınca "Enel Hakk" (Ben Tanrıyım.) demesi bu yüzdendir. Sanılanın aksine kafirlik yapmamış, sevgisini göstererek coşup taşmıştır. Tasavvuf yolundakiler, mutasavvıflar, cennete girebilmek için veya cehennemden korktukları için ibadet yapmazlar. Tanrı'yı sevdikleri için, bir sevgi göstergesi olarak ibadet ederler. Onları ayıran en büyük fark budur. Cennete veya cehenneme gitmek onların merkezinde olan bir düşünce değildir. Onların tek isteği sevgililerinin, Tanrı'nın, yanında olmaktır. Ölüm mutasavvıflar için bir son değil başlangıçtır. Ölüm korkusu zamanla seyrelir ve o günü sabırsızlıkla beklerler. Öyle ki Mevlana ölüm gününe "Şeb-i Arus" yani düğün gecesi der ve o günün hakikate kavuşacağı gün olduğu için "düğün gecesi" dediğini belirtir.

Tasavvuf, iyi olmayı ve kötülüğe yüz çevirmeyi öğütler. Dünyanın gelip geçici olduğu ve asıl doğrunun ölümden sonra öğrenileceğini vurgular. Zamanla kötü huylardan arınmayı, insanlara ve hayvanlara hatta nesnelere bile iyi davranmayı öğütler. Yaşanılan dertlere kederle bakmayı değil sevgiyle kucaklamayı öğretir. Öyle ki her dert Tanrı'dan gelmiştir ve kulunu unutmadığını ona hatırlatır. Mevlânâ'nın hasta yatağında vasiyet ettiği öğütler de unutulmamalıdır: "Ben size gizli ve açık olarak Tanrı'dan korkmayı, az yemeyi, az uyumayı, az söylemeyi ve daima şehvetten kaçınmayı, halkın eziyetine ve cefasına dayanmayı, avam ve sefihlerle düşüp kalkmaktan uzak bulunmayı, kerim olan salih kimselerle beraber olmayı vasiyet ederim. Çünkü insanların hayırlısı, insanlara faydası dokunandır. Sözün hayırlısı az ve öz olanıdır." Ayrıca bu sözler Mevlânâ'nın bütün düşüncelerini de özetler.

MEVLANA'NIN TASAVVUF ANLAYIŞI

Mevlana Arap, Fars ve Türk kültüründen etkilenmiştir. Ayrıca onda Eski Yunan idealist felsefesinin, Platon ve Plotinus tesirlerini görmek mümkündür. Mevlânâ'nın üzerinde durduğu en temel varlık Tanrı'dır. Bu onun düşüncesinin merkezini oluşturur. Tasavvuf felsefesinde evrende olan bütün şeyler Tanrı'nın yansımasıdır. Mevlânâ bir gün sema halindeyken büyük bir vecde kapılıp "Hiçbir şey görmedim ki Tanrı'yı onda görmemiş olayım" diyerek bu görüşü dile getirmiştir. Onun bu konudaki diğer düşünceleri şöyledir:

Dünya, insan, yerde ve gökteki her şey, kendi mahsulü olan bir ressamın eseridir. Mevlânâ'nın bu düşüncesi, maddeyi idealara göre şekillendiren Platon'un Demiurgos'unu andırmaktadır. Platon'un Tanrısı tıpkı bir ressam gibi dünyadaki cisimleri onların idelerine bakarak çizip şekillendirmektedir. Bu felsefeye göre insan Tanrı'yı çıplak gözle göremez. Çünkü yaratıcı hem açık hem de gizlidir. Mutasavvıflar Tanrı'yı gönül gözü, bir diğer deyişle basiret ile görürler. Bu göz herkeste açık değildir. Mevlânâ bunu şöyle anlatır, "Tanrı güneşten daha çok görünendir. Kim gördükten sonra anlatılmayı ararsa o kayıptadır." Aslında Tanrı her yeredir ve her yerde görülür, ancak görmeyi bilmek, farkına varmak lazımdır. Mevlânâ'ya ve tasavvufa göre en güzel varlık Tanrı'dır. Diğer tüm varlıklar da onun birer yansıması olduğu için herkes güzeldir, bundan hareketle Mevlânâ'da insan sevgisi çok önemli bir yeredir. "Haşa dünyada senden güzel bir sevgili yoktur; Yahut yüzünü görmekten daha güç bir iş olamaz, İki dünyada da dostum, sevgilim ancak sensin; Nerede bir güzel varsa, o da senin ışığındır zaten" Mevlânâ bu dörtlüğünde dünyevi bir güzeli Tanrı'nın ışığı olarak görür. Güneş dünyayı aydınlatır. Mevlânâ'ya göre Tanrı kendi zatını göstermek istediğinde kendinden bir parça ile toprağı birleştirerek insanı yaratmıştır. Tüm insanlar da birlikten geldiği için öz bakımından aynı olurlar. Bu sebeple mümin müminin aynasıdır, denilebilir. Mevlânâ mümin müminin aynasıdır, sözünü şöyle açıklar: "Tanrı'nın adlarından birisi de mümindir. İman eden kul da mümindir. 'Mümin müminin aynasıdır.' Demek, 'Tanrı onda o aynada tecelli etti.' Demektir. Yani ayna gibi olan mümin kulda, mümin olan Tanrı tecelli ediyor demektir. Tanrı'yı görmek isteyen aynaya bakmalıdır." Sonuç olarak Mevlânâ bu sevgi felsefesini hayatı boyunca uygulamış, hatta bu felsefenin yapı taşı olmuştur. Ondan sonra gelenler tasavvufu Mevlânâ'dan, Mevlânâ'yı ise tasavvuftan ayıramaz olurlar. Mevlânâ verdiği öğütler ile her bir kişinin gönlünde yer etmiş, gerek dünya gerek öte dünya hakkında derin söyleyişlerle kişilerin farkında olmasını sağlamıştır. Ayrıca her insana hatta her canlıya hürmet ettiği için hepsi onun arkasından ağlamıştır. Mevlânâ bir kültür elçisi, bir öğretmen ve en çok da yol gösterici olmuştur.

YUNUS EMRE'NİN TASAVVUF ANLAYIŞI

Yunus Emre öyle bir çağda yetişmiştir ki, Anadolu bir yangın yeridir. Moğol istilası, Türkiye Selçuklularının zayıflaması, isyanlar, yağmalama derken Anadolu kargaşa içinde kalmıştır. Uzun yıllar süren bu korkunç ortam insanlarda endişeye ve güvensizliğe yol açmıştır. İşte böyle bir dönemde Yunus, insanları gözlemleyerek onlara sevgi, hoşgörü ve inanç aşılamıştır. Bu açıdan bakıldığında onun için toplumsal birlik ve beraberliğin oluşumunda yeri olduğunu söyleyebiliriz. Yunus Emre'nin şiirlerinde doğa ve insan sevgisini sıkça işlediğini görürüz. O canlıların özlerinin Tanrı'dan geldiğine inandığı için tüm canlıları, varlıkları sevmiştir. Şu sözü bize kendini açıklar:

“Yaradılanı severim, Yaradan’dan ötürü.” “İşitin ey yarenler, aşk bir güneşe benzer/ Aşk olmayan gönül sanki bir taş a benzer” sözleriyle güneş Tanrı’ya benzetilmiş ve ona aşkla yaklaşmıştır. Aşksız gönüllü taş a benzetilmiş, bu taşın yumuşaması için sevginin üzerinde durulmuştur. Evrenin temeli sevgidir. Dünyanın gelip geçici olduğunu bilen Yunus; insanlara sıkça ayrılığa düşmemeyi, bencil olmamayı, iyi davranmayı, herkesi sevmeyi öğütler. Bu bakımdan Mevlânâ etkisi olduğunu söyleyebiliriz.

Ayrıca “Mevlânâ Hudavendigar bize nazar kılalı/ Anın görklü nazarı gönül aynasıdır” ve “Mevlânâ meclisinde saz ile işret oldu/ Arif ma’niye daldı çün bilebilir ferişte” diyerek Mevlânâ meclislerinde bulunduğunu gösterir. İnsan birliğine vurguda bulunan Yunus, “Sen sana yarar isen, bu sözden duyar isen/ Nereye bakar isen dimegil sen, ol değil/ Yetmiş iki milletin hem maşuku oldurur/ Âşığı maşuktan ayırmaklık fal değil.” Beyitlerinde bu açıkça görülmektedir. Günümüzün insanları birbirinden ayıran ve çatışma yaratan ortamı, insanların hatta canlıların birbirinden uzaklaşmasına neden olmuştur. Birlikten eser kalmamıştır. Yunus Emre bunu yıllar öncesinden görerek şu beyitleri söyler: “Bu dünyâya kalmayalım/ Fânîdür aldanmayalım/ Bir iken ayrılmayalım/ Gel dosta gidelüm gönül” Her açıdan görülmekte ki Yunus kucaklayıcı felsefe tasavvufu evrensel mesajlar vermekte. Bundan hareketle tasavvufun evrensel mesajlar içerdği ve dil, din, ırk ayrımı yapılmaksızın her gönüle hitap ettiği anlaşılmaktadır.

TASAVVUF VE GÜNÜMÜZ

Ne yazık ki, günümüzde tasavvufun geçmişte kalan bir felsefe olduğu düşünülmektedir. Bu doğru olmamakla birlikte tasavvufun her an her yerde olduğunu farkında olmak çok önemli. Tasavvuf, İslam mistisizmi olarak bilinse de tasavvufa bir Zerdüştlük inancında, Hint felsefesinde, Çin felsefesinde, Eski Yunan’da veya modern dünya görüşlerinde rastlamak mümkündür. Tasavvufun temeli evrende Tanrı’yı görmek olduğundan bu inanç ve düşüncelerde tasavvufa rastlamak şaşırtıcı değildir. Çünkü içinde bu hep vardır. Tasavvuf ayrıca sanatta da kendine yer bulmakta. Şarkı, resim, edebiyat ve daha nice sanat kollarında tasavvuf etkisinden söz edilebilir. Örneğin günümüzden bir sanatçı olan Ergin İnan’ın resimlerinde sıklıkla tasavvufu karşılarız. Mevlânâ’dan özellikle etkilenen İnan, eserlerinde sembolik anlatılarla kültürümüzün en değerli çiçeğine yer vermiştir. Daha nice tasavvuf etkisinden bahsedilebilir. Nitekim tasavvuf uçsuz bucaksız bir denizdir, içinde binbir çeşit güzelliği barındıran ve ruhunuzun derinliklerine işleyen. Hepsisi birbirinden değerli mutasavvıf veya kültür elçisi yetiştiren Anadolu toprakları ile birlikte günümüze kadar gelen deyişleriyle yüzünüze su çarpan Mevlânâlara ve Yunus Emrelere sonsuz minnet duyuyorum, duymalısınız. Umuyorum ki tasavvuf sizlere bir çıkış kapısı olabilir, yüreğinizi huzurla doldurabilir ve dünyaya aşkla bakmayı öğretebilir.

MODA

“Bu benim tarzım, kesinlikle beni yansıtıyor.” dediğimiz kıyafetler, aksesuarlar ve ayakkabılar gerçekten bizim tarzımız mı yoksa birilerinin gardırobundan mı çıktı?

Hepimiz, kendimizi en iyi yansıtan şeyin ve kendimizi ifade etmenin en rahat yollarından birinin moda olduğunu biliriz. Alışverişte kıyafet denerken özgür olduğumuzu hissederiz çünkü kimse bize karışmaz; ne giymemiz, ne almamız gerektiğini söylemez. Ancak böyle hissetmemize de kapitalizm sebep olur. Vitrinlerde, internette, sosyal medya fenomenlerinin üzerinde gördüğümüz her kıyafet kapitalizmin elinden çıkarak raflarda yerini alır. Biz ise sadece bize sunulanları alıyoruz. Buna özgürlük denir mi?

Hatta giydiğimiz kıyafetlere göre belli bir kalıba bile sokuluruz: - Beyaz kazak, mavi pantolon, atkı = downtown girl - Pembe kazak ve gri tayt, sıkıca toplanmış saçlar = clean girl Ve daha türlü türlü kalıplar... Ve bu tarz kalıplar sürekli değişir. Günümüzde moda akımlarını belirleyen en büyük etkenlerden biri sosyal medyadır. TikTok ve Instagram'da hızla yayılan akımlar büyük bir tüketim döngüsü yaratır. Hızlı moda markaları olan Z..., H... ve B...; bu trendleri hızlı bir şekilde kopyalayarak piyasaya sürer. Böylece modası birkaç hafta içinde geçecek kıyafetlere para harcarız. Önceki ay aldığımız kıyafetleri giymeden yenilerini alırız.

Hızlı modayı (fast fashion) açmak gerekirse hızlı moda, moda trendlerinin çok kısa sürelerde üretilip düşük maliyetle tüketiciye sunulmasıdır. Normalde bir kıyafetin tasarlanması, üretilmesi ve mağazalara ulaşması aylar sürerken hızlı moda markaları bu süreci haftalara hatta günlere indirir. Böylelikle sürekli yeni ürün çıkararak tüketiciyi alışveriş yapmaya yönlendirir. Hiç kıyafetim yok veya bir şeyim eksik diye düşünmek hepimizin yaşadığı şeyler, hatta bu yazıyı yazmama rağmen benim bile deneyimlediğim şeyler. Aslında baktığımızda sahip olduklarımız oldukça yeterli, ancak kapitalizmin etkileri ile bu duyguları hissediyor ve birilerini zengin ediyoruz. Moda içinde bulunduğu sisteme göre toplumu sosyal sınıflara ayırıştırır, ahlâki değerleri kodlar.

Devam edecek olursak hepimiz kıyafetlerin üstündeki doğa dostu yeşil etiketleri görmüşüzdür. Peki, bunun da bir kapitalizm hareketi olduğunu söylesem ne dersiniz? Biraz araştırma yaptım ve greenwashing diye bir terimi öğrendim. Greenwashing, bir ürünün veya hizmetin çevreye duyarlı ve sürdürülebilir izlenimini yaratmasına rağmen bu vaadi gerçekleştirmemesidir. Moda endüstrisinde çokça kullanılmasının sebebi ise tüketicinin vicdanını rahatlatması, doğa dostu insanları kullanarak doğaya zarar verme kaygısının azaltılmasıdır.

Kapitalizme yaranmadan hareket etmek neredeyse imkânsız iken moda nasıl üretilebilir ya da tüketilebilir? Modanın bir araç değil de amaç, sadece ihtiyaç değil sanata da dönüştürülmesiyle özgürleşebileceğini ve bu özgürleşmenin de sistemin sunduğu stillerden birini benimseyerek değil de güzel ve çirkin kavramlarının ne olduğuna dair dayatmaları reddederek, kendi kimliğimizi yaratmak yerine değiştirilmek zorunda olmadığımızı kabul ederek var olabileceğini anladığımızda belki de moda artık üzerimize roller diken bir güç olmaktan çıkar ve kendimizi ifade ettiğimiz bir alana dönüşür.

Bu anti-moda akımına örneklerden biri de Miuccia Prada. Prada, fazlaca lüks ve ünlü bir markadır. Marka, 1913 yılında Mario Prada tarafından Milano'da kurulmuştur. Başlangıçta "Prada Brothers" adıyla kurulan şirket, Prada'nın torunu Miuccia Prada tarafından 1978 yılında devralınmıştır. Prada, kurulduğu yıllarda deri ürünler ve lüks seyahat çantalarıyla ünlüdür. Özellikle zarif tasarımları ve kaliteli malzemeleri ile dikkat çekerek, Prada, sade ve minimalist tarzıyla moda dünyasında önemli bir yer edinmişti. Ancak 1980'lerin sonunda Miuccia Prada'nın tasarım vizyonu ile birlikte marka büyük bir dönüşüm geçirdi. Miuccia Prada; Prada'yı geleneksel tarzından uzaklaştırarak, daha cesur ve yenilikçi tasarımlarla donatıp moda dünyasına yeni bir soluk getirdi. Moda dünyasında "anti-lüks" olarak adlandırılan Miuccia Prada, modayı sanatla birleştiren ve sıra dışı tasarımlar yaratan bir tasarımcı olarak tanındı. Orijinal ve sofistike koleksiyonları, moda dünyasında büyük bir başarı elde etti. Bu ise bize modayı kendi amaçlarımız için kullanarak, bütçemize göre şekillendirerek, bize dayatılan değil de sevdiğimiz parçaları alarak kendi gardırobumuzu dizmemiz gerektiğini de ünlü markalar yoluyla anlatır.

FARABİ VE GÖRÜŞLERİ

Farabi Kimdir?

Farâbî, tam adıyla Ebû Nasr Muhammed bin Muhammed el-Farâbî, 870 yılında Farab -bugünkü Kazakistan- sınırları içinde doğmuş, 950 yılında Şam'da vefat etmiş büyük bir İslam filozofu, bilim insanı, mantıkçı ve müzik teorisyenidir. Batı'da "Alpharabius" adıyla tanınır. Farâbî, özellikle Aristoteles felsefesine olan hâkimiyetiyle bilinir; bu yüzden ona "Muallim-i Sâni" [ikinci öğretmen (Birincisi Aristoteles kabul edilir.)] ünvanı verilmiştir.

Akıl Kavramı ve Aşamaları

Akıl doğuştan tam gelişmiş değildir, tıpkı bir tohum gibi zamanla gelişip olgunlaşır. Farâbî bu gelişim sürecini dört aşamada açıklar:

1. Potansiyel Akıl (Akl-ı Bil-Kuvve): Bu, insanın doğuştan sahip olduğu ancak henüz bilgiye ulaşmamış akıl gücüdür. Yani insanda düşünme kapasitesi vardır ama kullanılmamaktadır. Akıl, bu durumda bir "kabiliyet" hâlinindedir.
2. Fiili Akıl (Akl-ı Bil-Fiil): İnsan, deneyim ve öğrenme yoluyla duyulardan gelen bilgileri işlediğinde, potansiyel akıl fiile dönüşür. Bu aşamada kişi artık düşünür, kıyas yapar ve soyutlama yeteneği kazanır. Bilgiler artık bilinçli olarak zihinde yer eder.
3. Edinilmiş Akıl (Akl-ı Müstefad): Bu, insan aklının en yüksek düzeyidir. İnsan, burada soyut düşünme yeteneğini mükemmelleştirir ve evrensel gerçeklere ulaşır. Farâbî'ye göre bu aşamada insanın aklı, "etkin akıl" ile ilişki kurar.

Farâbî'nin Felsefi Görüşü Nedir?

Farâbî'nin düşüncesi çok yönlüdür: mantık, metafizik, etik, siyaset gibi alanlarda katkıları vardır.

1. Akıl ve Bilgi Anlayışı
2. Metafizik: Varlık, Tanrı ve Düzen
3. İdeal Toplum ve Siyaset Felsefesi
4. Etik ve Mutluluk
5. Din ve Felsefe İlişkisi

Farâbî'nin Akıl ve Bilgi Anlayışı

İslam düşünce tarihinin en büyük filozoflarından biri olan Ebu Nasr el-Farâbî, hem akılcı (rasyonalist) bir düşünürdür hem de İslam ile felsefeyi uzlaştırmaya çalışan bir bilgedir. Onun felsefi sisteminin merkezinde akıl ve bilgi kavramları yer alır. Farâbî'ye göre insan, akli sayesinde varlıkları tanır, bilgiyi elde eder ve en sonunda mutluluğa ulaşır. Bu nedenle akıl ve bilgi yalnızca düşünmenin değil, aynı zamanda insanın varoluş amacının da temelini oluşturur.

4. Etkin Akıl (Akl-ı Faal): Farâbî'nin sisteminde, etkin akıl (Akl-ı Faal) insanın dışında, tüm evreni düzenleyen ve bilgiyi insana aktaran bir kozmik akıldır. Tanrı'dan taşan ilk akıldır ve insana düşünme gücü kazandırır. İnsan, bilgiye ancak etkin akıl aracılığıyla ulaşabilir. Bu dört basamak, insanın aklını geliştirme sürecini gösterir. En alt düzeydeki insan yalnızca duyularına bağlıdır, en üst düzeydeki bilge kişi ise evrensel akılla birleşerek tanrısal bilgiye ulaşır.

Farâbî'nin Varlık (Metafizik) Anlayışı

Farâbî, İslam felsefesinin en önemli düşünürlerinden biridir ve varlık (metafizik) anlayışında hem Yunan felsefesinden –özellikle de Aristoteles ve Yeni Platonculuktan etkilenmiş hem de İslam düşüncesi ile bu felsefi mirası birleştirmiştir. Onun varlık felsefesi, “Varlık nedir? Nasıl ortaya çıkmıştır? Tanrı ile evren arasındaki ilişki nasıldır?” gibi sorulara cevap arar.

Sudûr (Taşma) Teorisi

Farâbî, varlıkların Tanrı'dan bir düzen içinde taşarak (sudûr ederek) meydana geldiğini savunur. Bu süreç şöyle işler:

1. İlk olarak Tanrı'dan “ilk akıl” (birinci akıl) taşar.
2. İlk akıl, hem Tanrı'yı hem kendini düşünür; böylece ikinci akıl, gök cisimleri ve alt tabaka varlıkları oluşur.
3. Bu süreç on akıl seviyesine kadar devam eder. Sonuncusu olan onuncu akıl, fa'al akıl (etkin akıl) olarak adlandırılır.
4. Fa'al akıl, maddi dünyayı ve insan aklını etkileyerek bilginin ve varlığın düzenini sağlar.

Bu teori, Tanrı'nın evrenle olan ilişkisinde bir hiyerarşi kurar. Tanrı en üstte, mükemmel ve değişmezdir; diğer varlıklar O'ndan derece derece uzaklaşarak eksiklik kazanırlar. Farâbî'nin metafiziği; evrende bir birlik, düzen ve amaç bulunduğunu savunur. Her şey Tanrı'dan gelir ve nihai olarak O'na döner. Bu sistem hem felsefi akıl hem de dinî inanç açısından evrenin anlamını açıklamaya çalışır.

Varlığın Temel Kaynağı: Zorunlu Varlık (Vacibu'l-Vücud)

Farâbî'ye göre varlıklar ikiye ayrılır:

1. Zorunlu varlık (Vacibu'l-Vücud)
2. Mümkün varlık (Mümkinü'l-Vücud)

Zorunlu varlık; kendi varlığı için hiçbir sebebe ihtiyaç duymayan, ezeli ve ebedî olan varlıktır. Bu varlık Tanrı'dır (Allah). Farâbî'ye göre Tanrı, var olmanın en yüksek derecesidir ve O'nun varlığı zorunludur yani O'nun yokluğu düşünülemez. Tüm diğer varlıklar, bu zorunlu varlıktan kaynaklanır.

Farâbî'nin Toplum ve Siyaset Felsefesine Bakışı

Farâbî, İslam dünyasında felsefi siyaset düşüncesinin kurucusu kabul edilir. Onun amacı, insanın en yüksek mutluluğa (saadete) nasıl ulaşabileceğini açıklamaktır. Farâbî'ye göre bu mutluluk, yalnızca bireysel bir hedef değildir; ancak ideal bir toplum düzeninde, adaletin ve erdemin hâkim olduğu bir devlette gerçekleşebilir. Bu yüzden onun siyaset anlayışı, hem ahlaki hem de metafizik bir temele dayanır.

İnsan Doğası ve Toplumun Gerekliği

Farâbî, insanın doğası gereği toplumsal bir varlık olduğunu söyler. Hiçbir insan tek başına yaşayamaz çünkü kendi ihtiyaçlarını karşılayacak bütün yetilere sahip değildir. Bu yüzden insanlar bir araya gelir, yardımlaşma ve iş bölümü sayesinde bir toplumu oluştururlar. Bu düşünce, Aristoteles'in “İnsan, toplumsal bir hayvandır.” sözünü hatırlatır ancak Farâbî bu fikri İslam felsefesiyle birleştirerek, toplumu yalnızca dünyevi ihtiyaçlar için değil, manevi ve ahlaki gelişim için de zorunlu görür.

İdeal Devlet: Faziletli (Erdemli) Şehir

Farâbî, toplumları “şehir” (medeni topluluk) olarak adlandırır ve onları üçe ayırır:

1. Faziletli şehir (erdemli toplum)
2. Cahilî şehir (bilgisiz toplum)
3. Sapık ve bozuk şehirler (ahlâken yozlaşmış toplumlar)

Farâbî'nin ideal devleti “faziletli şehir”dir. Bu şehirde herkes, ortak iyiliği ve mutluluğu amaçlar. İnsanlar birbirine yardım eder, bilgiyle ve erdemle yönetilirler. Erdemli şehirdeki bireyler, sadece bedensel veya maddi mutluluğu değil; ruhi ve akli olgunluğu da ararlar yani amaç dünya refahı değil, hem dünya hem ahiret mutluluğudur.

Farâbî'nin Siyasi Felsefesinin Önemi

Farâbî, siyaset felsefesiyle İslam düşüncesinde ilk kez akılcı ve sistematik bir toplum modeli kurmuştur. Onun “faziletli şehir” anlayışı, hem Platon'un “Devlet” eserinden hem de İslam'ın ahlaki ilkelerinden beslenir. Sonuç olarak Farâbî'ye göre:

1. Toplumun temeli yardımlaşma ve erdemdir.
2. En iyi yönetim, bilge ve adaletli bir liderin yönettiği devlettir.
3. Gerçek mutluluk; bilgi, akıl ve ahlâk yoluyla elde edilir.
4. Devletin amacı, insanı erdemli bir varlık haline getirmektir.

Faziletli Şehrin Yöneticisi (İdeal Lider)

Farâbî'ye göre bir toplumun niteliğini belirleyen en önemli unsur, onun yöneticisidir. Nasıl ki beden ruhu varsa devletin de “ruhu” yöneticidir. Bu yüzden faziletli şehir, bilge bir lider tarafından yönetilmelidir. İdeal yönetici şu özelliklere sahip olmalıdır:

1. Akıllı, bilgili ve adaletli olmalı.
2. Ahlâken erdemli ve hakikati bilen biri olmalı.
3. Toplumu iyiliğe yönlendiren, halkına örnek bir karakter taşımalı.
4. Bilgisiyle Tanrı'yı ve varlığı en iyi şekilde anlayabilmeli.

Farâbî bu ideal yöneticiyi bazen “filozof-kral” (Platon etkisiyle) bazen de “peygamber-filozof” olarak niteler yani hem dinî hem de akli bilgiyi bir arada taşıyan kişidir.

Aklın Rolü: Mutluluğun Anahtarı

Farâbî'ye göre insan akıl sahibi bir varlıktır ve bu, onu diğer varlıklardan ayıran en önemli özelliktir. Aklın kullanımı, insanın doğru davranışları öğrenmesi ve erdemli olması için gereklidir. Ahlâki hayat, aklın rehberliğinde yürütülmelidir. Akla aykırı davranışlar, erdemsizliğe ve mutsuzluğa yol açar. - Mutluluk = Akılla erdemli bir yaşam

Mutluluk (Saadet) Anlayışı

Farâbî'ye göre gerçek mutluluk dünyevi hazlarda değil, ruhun erdemlerle yetkinleşmesi ve akli kemale ulaşmasındadır. İki tür mutluluk tanımlar:

1. Dünyevi mutluluk: Geçici hazlara dayalı, kalıcı değildir.
 2. Gerçek (nihai) mutluluk: Ruhun yetkinleşmesiyle ulaşılan, ölümsüz ve ebedi mutluluktur.
- Gerçek mutluluğa ancak bilgi, erdem ve doğru yaşam ile ulaşılır

Ahlâki Erdemler

Farâbî'nin etik sisteminde erdemler büyük önem taşır. Erdem türleri:

1. Teorik erdemler: Bilgiyle, özellikle felsefi ve bilimsel bilgiyle ilgilidir. Aklın geliştirilmesi bu gruba girer.
2. Düşünsel (zihinsel) erdemler: Doğru düşünme, akıl yürütme yetisi. Karar alma süreçlerinde önemlidir.
3. Ahlâki (pratik) erdemler: Cesaret, ölçülülük, adalet gibi karakter özellikleri. Doğrudavranışlarla ilgilidir.
4. İrade erdemleri: İnsan iradesinin disiplin altına alınması. Nefsin kontrolü bu kapsamdadır.

Ahlâk, sadece bilgiye değil; alışkanlıklara ve doğru eğitimle şekillenen iradeye de dayanır.

Farâbî'nin Din ve Felsefe İlişkisi

Farâbî'nin din ve felsefe ilişkisine bakışı, İslam felsefesi tarihinde çok önemli bir dönüm noktasıdır. Onun bu konudaki görüşleri; akıl ile vahyin, felsefe ile dinin çatışmadığını aksine birbirini tamamladığını savunan bir yaklaşıma dayanır.

Felsefe, akıl yoluyla hakikate ulaşmaktır. Felsefe; akli düşünce ve mantık yoluyla evrenin, insanın ve Tanrı'nın hakikatini araştırır. Farâbî'ye göre bu yöntem daha derin ve kapsamlıdır. Ancak herkesin bu düzeyde düşünsel gücü yoktur bu yüzden felsefe toplumun tamamına ulaşamaz Din, sembollerle hakikatin sunumudur. Din, vahiy yoluyla gelen bilgidir. Bu bilgi felsefeyle ulaşılan hakikatin, sembolik ve pratik bir anlatımıdır. Din, halkın anlayabileceği şekilde gerçekleri sunar; emir ve yasaklar, ahlaki kurallar bu amaçla şekillendirilmiştir. Yani din, felsefenin halka hitap eden biçimidir.

Mutluluğun Toplumsal Boyutu

Farâbî'ye göre birey tek başına mutlu olamaz çünkü insan sosyal bir varlıktır. Erdemli toplumda yaşamak, bireyin mutluluğunu mümkün kılar. Bu yüzden toplumda adalet, eğitim, erdemli liderlik gibi unsurlar mutluluğu doğrudan etkiler. Yöneticiler, halkı mutlu kılmakla yükümlüdür.

Din ve Mutluluk

Farâbî; dinin ahlâki erdemleri teşvik ettiğini, bireyi ve toplumu mutluluğa yönlendirdiğini savunur. Din ve felsefe, aynı hakikate farklı yollarla ulaşır: Felsefe akıl yoluyla, din ise semboller ve vahiy aracılığıyla. Özetle Farâbî'ye Göre Mutluluk:

1. Erdemli yaşamın sonucudur.
2. Bilgi ve akıl mutluluğun araçlarıdır.
3. Toplum ve siyaset bu süreci destekleyici bir yapı sunmalıdır.
4. Gerçek mutluluk,ölümsüz ruhun yetkinleşmesiyle elde edilir.

Farâbî'ye Göre Din ve Felsefe Nedir?

Felsefe, akıl ve düşünce yoluyla hakikate ulaşma çabasıdır. Sadece seçkin kişiler tarafından derinlemesine anlaşılır. Evrensel soyut ve teoriktir. Din ise vahiy ve semboller aracılığıyla halkı hakikate yönlendirme aracıdır. Geniş halk kitlelerine yöneliktir, kolay anlaşılır semboller kullanılır. Temsili anlatımlarla doludur. Farâbî'ye göre felsefe ve dinin amacı aynıdır: İnsanı hakikate ve mutluluğa ulaştırmak ancak yöntemleri farklıdır.

Din ve Felsefenin Uyumlu İlişkisi

Farâbî'ye göre felsefe ve din aynı hakikatin iki farklı dilde anlatımıdır. Aralarındaki fark, form ve yöntem farkıdır, içerik farkı değildir. Bu nedenle çatışmak zorunda değildirler, doğru anlaşıldıklarında birbirlerini tamamlarlar. Akıl, yolu gösterirken vahiy o yolu herkes için erişilebilir kılar.

Farâbî'nin Din ve Felsefe İlişkisi

1. Amaç: İkisi de insanı mutluluğa ulaştırmak ister.
2. Yöntem: Felsefe akıllı, din ise vahyi/sembollerini kullanır.
3. Uyum: Birbirini tamamlayan, çatışmayan iki sistemdir.
4. Uygulama: Felsefe, dinin derin anlamlarını çözmeye yardımcı olur.

Farâbî'nin Din ve Felsefe İlişkisi

Peygamber ve filozof, benzer rollere sahiptir. Farâbî'de peygamber ile filozof arasında da bir paralellik kurulur: Peygamber vahiy alıp halkı eğitir ve yasa koyar, sembollerle konuşur. Filozofsa akıl yoluyla hakikate ulaşır, erdemli toplumun teorik temelini oluşturur, Kavramlarla ve akılla düşünür. Bu anlayış Farâbî'nin "erdemli şehir" (el-Medînetü'l-Fâzıla) teorisinde de merkezî yer tutar: En ideal yönetici ya bir peygamber ya da bir filozof-kraldır.

